SOCIOLOŠKO PROMATRANJE OBITELJI

Dr Jordan Kuničić

SUMMARIUM: Sociologica familiae consideratio potissimum munus habet inter sociologismum necnon individualismum aequilibrium tenere. Vel ipsa familiae structura elementum »sociale« includit. Et hoc auctor huius articuli exorditur demonstrare: biologice, phisiologice, psychice ac teleologice et moraliter. Multi tamen apparent defectus, multi morbi. Cogita abortum, cogita divortia et alia id genus. Quae causae? Non una, sed multiplex. Dicamus familiam hodie ex primaria ad secundariam societatem transiise. Haec una causa non sufficit. Extant plurimae, sive ex hac sive sine hac profluentes. Et remedia oportent extent plura. Dicamus: revertendum ad naturam qualem auctor naturae Deus voluit et qualem ad superiorem ordinem evexit Christus. Theologia pastoralis quaerit media pastoralia. Omnium primus: contactus, dialoghus. Et alia multa. Manus mittenda ad aratrum. Sanationi familiae incumbendum. Quanto prius — eo melius. Vere opus Dei agitur.

Zar je moguće ne promatrati obitelj kao društvo-zajednicu? Da. Moguće je izgubiti s vida one spojne elemente unutar same obitelji, elemente koji je čine zajednicom. A dogodi se i to da se krivo označe odnosi obitelji prema društvima širih razmjera, npr. prema državi, Crkvi i međunarodnom društvu. Neki shvaćaju obitelj autonomno te njene interese promiču egoistički, bez osvrta na zajedničko dobro države. Naprotiv, događa se da se u teoriji i u praksi život i djelovanje obitelji nekako utopi u životu i djelovanju države. U tom slučaju položaj je obitelji inferioran, njezini su odnosi prema širim društvima, napose prema državi, nekako servilni.

Opravdano je, dakle, postavljati pitanje o ispravnom sociološkom shvaćanju obitelji. Potrebno je naći ravnotežu između individualizma, koji kao da zapostavlja društveni ili socijalni karakter obitelji, njenu otvorenost prema širim društvima — i sociologizma, koji tako pretjeruje socijalnost obitelji da joj niječe ona prirodna prava što joj pripadaju prije i neovisno o širim društvima, npr. državi. Između ova dva ekstremna gledišta mora se naći ekvilibrirani pojam obitelji kao društva — zajednice.

Kako ćemo naći zlatnu sredinu? Bez sumnje pomoći će nam ona racionalna metoda koja računa prije svega na razum i na njegove opće kategorije te na njihovoj bazi izrađuje normativnu nauku o obitelji i to u ovisnosti o racionalnoj etici. Ovu je metodu primijenio osobito Aristotel u svojoj »oikonomiji« tj. nauci o zakonima potrebnim za mudro upravljanje kućnom zajednicom.[1]— Opstoji i empirijska metoda koja predstavlja glavni pravac u pozitivističkoj, Comte-ovoj sociologiji te proučava obitelj na temelju monografija, historijski, komparativno; služi se statistikom; pomaže joj i etnografija i druge pozitivne znanosti. Ta metoda u načelu odbija normativnu perspektivu, ne brine se za upoznavanje viših uzročnih veza obitelji s raznim faktorima koji djeluju na njeno funkcioniranje. Razumljivo je da previše insistirati na toj metodi lako dovede do relativizma i pozitivizma.[2] — Pred nama je i teološka metoda. Ova promatra obitelj u teološkoj perspektivi. Vodi računa o rezultatima empirijske metode, ali prvotno se bazira na prirodnim, strukturalnim zakonima obitelji, te ih promatra u svjetlu razuma i vjere. U istom svjetlu nalazi i smjernice po kojima bi se eventualno de-

---

1. SV. TOMA, **in eth. Arist.**, izdanje Pirotta 1933, br. 6, 1200.
2. *To su obične sociološke metode. Vidi npr. kod* ARMAN KIVILIJE, **Uvod u soc.** *Djelo je prevedeno s* francuskog u Sarajevu 1959, str. 102—126.

fektno činjenično stanje obitelji moglo barem donekle ispraviti. Lako je uvidjeti da ova metoda spaja indukciju s dedukcijom, analizu sa sintezom. Nju smatramo najprikladnijom da shvatimo problematiku obitelji suvremeno i u cilju apostolata. Ivan XXIII otvara prvu sjednicu II Vat. Sabora 11. X 1962. i traži da se sav »depositum fidei«, prema tome i objavljena nauka o obitelji, na taj način promatra.

Potrebno je najprije iznijeti kao neku idejnu morfologiju obiteljske socijalnosti da uočimo strukturalne, bitne elemente obitelji kao društva-zajednice. Poslije toga ćemo iznijeti obrise neke obiteljske fenomenologije, neke zdrave i patološke fenomene na organizmu današnje obitelji. I mi tvrdimo da treba obitelj vratiti zdravoj prirodi. Priroda nam je mjerilo istine, sve dok Objava ne reče protivno.[3] Konačno, kao profilaksa, lako se izvode neke pastoralne smjernice. Ovim zadnjim dijelom pitanje izravno ulazi u okvir pastoralne sociologije.[4]

UVOD

Važnost pitanja nameće se po sebi. Socijalna strujanja poslije zadnjeg svjetskog rata, napredak tehnike, materijalne brige, duh površnosti itd. kao da odvraćaju čovječji duh od proučavanja onih temeljnih, bitnih pitanja čovječjeg života. Jedno od tih pitanja predstavlja obitelj. Pitanja o obitelji bila su, danas su, a biti će i sutra kao najvažnija pitanja za društveni poredak uopće i za život u Crkvi napose. Crkva se obraća prema obitelji kada se radi o pitanjima života djece i njihova odgoja, ali i nacija se obraća prema obitelji te prema stabilitetu i prema snazi obitelji može prosuđivati svoju snagu i svoju veličinu.[5] Svakomu mora biti jasno da je onakva država kakvom je čine obitelji i pojedinci koji je sastavljaju, kao što i zdravlje organizma ovisi o zdravlju udova koji ga sastavljaju.[6]

Od prevelike je važnosti da se pravilno shvate odnosi obitelji prema širim društvima. Ti su odnosi nužni. Odnosi ovisnosti, međuuzročnosti. Individualizam ih kida — totalitarizam prenapinje. Potrebno je da nam zdrav razum u svjetlu prirodnih i Božjih zakona bude vođom u traženju puteva za ozdravljanjem obitelji. Od tih zakona Crkva ne odstupa. Ona koraca uvijek naprijed »pro aris et focis«, te se drži temeljnih pozicija obiteljskog morala, iako se često nađe u situaciji da mora svojim vjernim sinovima reći: »Hoćete li i vi otići?«, kako je rekao Krist Apostolima kada nijesu mogli shvatiti smisao nekih njegovih riječi (Iv 6, 67).

Teškoća pak pitanja kao da ide uporedo s njegovom važnošću. Velike socijalne, strukturne društvene reforme drmaju i unutarnjom strukturom obitelji. Možemo promatrati obitelj statički ili u sebi, možemo dinamički u njenim manifestacijama; možemo centrirati pažnju na nju kao prirodnu ustanovu u sebi i povezanu s ostalim društvima; može nam se pokazati zarobljenom od širih društava ili pak zaokupljenom oko briga kako će sačuvati svoju golu egzistenciju — uvijek će nam biti teško fiksirati njenu problema-

3. SV. TOMA: »In omnibus asserendis sequi debemus naturam rerum, praeter ea quae auctoritate divina traduntur, quae sunt supra naturam.« I P, q. 99, a. 1.
4. Ovo predavanje održano je 12. VIII 1964. u Sloveniji na informativnom Tečaju za pastoralnu sociologiju.
5. J. B. MONTINI u **Osservatore Romano**, 20—21. IX 1954.
6. PIJO XI u **Casti Connubii** dne 31. XII 1930.

tiku, jer ona predstavlja u sebi nešto kompleksno, što je uz to još podložno u znatnoj mjeri nekim promjenama, što prolazi i ispred nas bježi. Ovo sjenkanje onoga što je nepromjenljivo i onoga što je nestalno predstavlja osobitu teškoću obiteljske problematike.

I SOCIJALNA STRUKTURA OBITELJI

Dominantni pojam koji karakterizira obitelj jest pojam koji izriče ono »socijalno«. To »socijalno« nalazi se i u društvu i u zajednici. Ipak opstoji razlika između društva i zajednice. Društvo se formira u vidu postizavanja nekog cilja; njegovi članovi imaju neku više funkcionalnu ulogu; njihovi su odnosi više izvanjski. Zajednica, kao što je obitelj, posjeduje od prirode određeni cilj, životni cilj; njezini članovi povezani su krvlju; njihov razlog opstanka nije postizavanje nekog prolaznog cilja; odnosi su intimni, rodbinski; jedinstvo je dublje, Dok se društvo drži na okupu prije svega na temelju zakona, prava i dužnosti — u obitelji kao zajednici nalazimo onu aktivnu, solidarnu, obiteljsku ljubav koja sve ujedinjuje i svemu daje poseban biljeg.

1. SOCIJALNI ELEMENTI OBITELJI

a) **Biološko gledište.** — Stanicu smatramo osnovnim elementom svih organizama. Ta stanica je u sebi živa i njezin život ovisi o životu drugih stanica u istom organizmu. Njezina plodnost uvjetuje zametak drugih stanica, time i širenje života. To znači da živi organizam posjeduje mnoge, razne elemente, koji su u međuovisnosti, upućeni jedan na drugi. Pomažu se i odmažu. Njihova sloga pogoduje sačuvanju organizma, njihov raspad označuje smrt organizma.

Tradicionalna sociologija zamišljala je obitelj kao osnovnu stanicu ljudskog društva.[7] Neki smatraju da treba prekinuti s tim mišljenjem. Bitnu komponentu, vrhovnu instancu u socijalnoj strukturi obitelji treba tražiti, vele oni, u dinamičkoj vrednosti ljubavi. Ljubav privlači muža da stvara obitelj, ljubav privlači ženu da stupa u taj pothvat. Ljubiti i biti ljubljen — eto socijalne snage, bipolarne i bitne komponente obitelji. Na njoj, jedino na njoj, nastavljaju ti mislioci, može se izgraditi egzaktna, spiritualistička i sveobuhvatna sociologija obitelji. Nije li sv. Pavao počeo svoj ženidbeni ustav riječima »muževi ljubite svoje žene« (Ef 5,25)? Zar sv. Augustin ne sintetizira zadnji cilj života u »ljubit ćemo«?

Nema razloga da se odstupi od analogije ili sličnosti između stanice u organizmu i obitelji u ljudskom društvu. Ljudsko tijelo sastavljeno je od živih stanica. One su povezane intimnim i trajnim odnosima međuovisnosti. Članovi jedne obitelji prema obitelji, pojedine obitelji prema državi — ne predstavljaju prosti konglomerat raznih elemenata nego jedinstvenu cjelinu, vezanu međuovisno, vezanu zajedničkim životom, suradnjom, moralnim solidarizmom. Ta suradnja i to suživljavanje tumače nam kako se od pokoljenja na pokoljenje prenosi dragocjena baština istih ideala, civilizacije i kulture i na taj načn učvršćuje kohezija i kontinuitet najdubljih društvenih veza.[8]

---

7. Kolekcija članaka u **Morale sexuelle,** Paris 1953, str. 428.

Posve je logično da i obitelj zamislimo kao »matrix«, maticu, početak i uzor svih širih društava. Brojna obitelj sliči oplođenoj stanici. Slična je staničju u organizmu. Kao što u jednoj stanici i među stanicama u jednom organizmu vlada međuovisnost i suradnja — slično u jednoj obitelji kao i između obitelji i širih društava, mora vladati međuovisnost i zajednička suradnja. Kao što neplodnošću stanice život zastaje a dekompozicijom stanice život prestaje — slično i neplodnošću obitelji život zastaje a dekompozicijom obitelji društveni život prestaje.

Uočimo bilo koji biološki fenomen u obitelji i posvema lako ćemo otkriti kako taj fenomen ima svojih reperkusija na šira društva, osobito na državu. Neki iznose podatak da je oko 1880. godine trajanje života iznosilo oko 70 godina dok je to trajanje života oko 1930. poraslo na oko 80 godina. Znači da je obitelj postala zdravijom, plodnijom, da su socijalne prilike — osobito higijenske — za nju postale povoljnije. Ta činjenica postaje uzrokom koji će imati upliva na sutrašnjicu, tj. posljedica postaje s drugog gledišta uzrokom, a sve to po načelu međuuzročnosti. Sve je u životu povezano. Život je uvijek kao sinteza — rekao bi enfatički Pijo XII.

Ne niječemo ulogu ljubavi u ženidbi i u obitelji. Dapače. Ona je pokretna snaga. O njoj ovisi jedinstvo, ustrajnost, ljepota i čar zajedničkog života. Razumije se, govorimo o onoj altruističkoj, razumnoj, kršćanskoj ljubavi. Njena pak uloga u obitelji ne sprječava da u obitelji i s biološkog gledišta gledamo elemente socijalnosti: međuovisnost raznih elemenata, njihovu povezanost i međuuzročnost za dobro cjeline.

b) **Fiziološko-psihičko gledište.** — I s ovog gledišta nalazimo osnovne socijalne tendencije u obitelji. Kako obitelj nastaje? Životnim sjedinjenjem muža i žene. Čovjek je po svojoj prirodi socijalno biće, on je još više »animal conjugale« — kako bi rekli stari.[9] Muškarac posjeduje muškarčeve osobine i teži za tim da stvori obitelj — i tako odgovori pozivu budućeg oca — žena sa svojim ženskim osobinama teži za tim da odgovori pozivu buduće majke. Priroda provodi svoj plan posredstvom zakona fiziološke i psihičke atrakcije, i taj zakon se nalazi u strukturi, u bitnosti jednog i drugog spola. Muškarac i žena najprije dokazuju svoju društvenu prirodu osnivanjem obitelji, a kada ostvare taj osnovni prirodni poziv, oni će dokazati svoju širu socijalnost u drugim društvima, osobito u državi.

Fenomen socijalnosti blista na svakom koraku života u obitelji. Djeca osjećaju fiziološko i psihičko nagnuće da budu uz svoje roditelje. Roditelji i djeca osjećaju moćnu atrakciju da žive u obitelji kao u nekom toplom gnijezdu, kao u tvrđavi koja će ih štititi, kao u oazi mira. I s te strane obitelj je socijalno obilježena. Socijalnost je jedinstvo u mnogostrukosti i raznolikosti.Jedinstvo suživljenja. Socijalnost obitelji je pluripolarna: pojedinaca prema obitelji i obitelji prema pojedincima, odnosno prema pojedinim članovima te obitelji.

Tko naglasuje ulogu ljubavi u obitelji mora i toj ljubavi dati socijalni karakter. Muž i žena ne žele samo odgovoriti pozivu ljubavi. Uzmimo npr. muža. On želi dokazati i svoje stvaralaštvo, svoju muževnost, duh inicijative. Te sile njega projiciraju preko obiteljskog praga, u šira društva. On se želi afirmirati. Ako dademo isključivu prednost ljubavi — ona bi svojom bipo-

8. PIJO XII u govoru 26. VI 1940.
9. SV. TOMA, **In eth. ar.**, br. 1719—1722.

larnošću lako mogla zatvoriti muža i ženu u tijesan krug obitelji, izolirati ih tako da postanu žrtvama egoizma.

Zaključak je očit: zakon fiziološko-psihičke atrakcije nosi na sebi očit biljeg socijalnosti. On projicira obitelj i preko njenih granica, u šira društva. Ni s ovog gledišta nije ispravno zatvarati obitelj u njene uske granice, egoistički. Ona je određena da se u odnosu prema širim društvima pravilno razvije, da nađe sebe.

c) **Historijsko-genetičko gledište.** — I Darwin je priznao da je čovjek od početka živio u »obiteljskih agregatima«. Iz ovoga bi se mogao izvesti kriv zaključak. Istina je da se svaki čovjek osjeća rođenim u nekoj obitelji. Znači li to da ono »socijalno« tako čovjeka absorbira te ovaj sav svoj raison d être crpi u toj socijalnosti? Ne predstavlja li pojedinac prije svega vrijednost u sebi? Ne posjeduje li obitelj vrijednost u sebi prije nego se proširi u šira društva?

Istina je da se čovjek rađa u obitelji. Zbog toga je obitelj svetija od države, rekao bi Pijo XI.[10] Međutim, čovjek se rađa s neumrlom dušom, s prirođenim pravima i dužnostima koja stiče kao član ljudske naravi, prije i neovisno od prava obitelji. Čovjek se životom i radom uklapa u obitelj ali on se time ne odriče onih prirođenih prava npr. prava na izbor zvanja, na slobodu samoodređenja, na izbor ženidbenog druga i sl.

Historijska je činjenica da čovjek živi u obitelji. Obitelj pak je prije ostalih, širih društava npr. prije države. Možemo zamisliti čovjeka a da ne bude članom širih društava, ali ne možemo ga zamisliti bez obitelji koja ga je othranila i odgojila. To sve znači da je obitelj doista socijalno obilježena ali da ta socijalnost ne smije biti na štetu njene individualnosti. Prioritet obitelji nad ostalim širim društvima jest strukturalna komponenta njene naravi.[11] Naglasujemo socijalnost ali ne utapamo pojedinca u obitelji niti utapamo obitelj u državu. Moramo spasiti personalizam pojedinca i obitelji a ne zanijekati socijalnu orijentaciju i pojedinca i obitelji.

d) **Teleološko gledište.** — Zašto se muž i žena životno ujedinjuju? Bez sumnje oni u ženidbi nalaze upopunjenje: i ono horizontalno preko životne, ženidbene veze i ono vertikalno preko djece. Zbog toga obitelj odgovara dubinskoj čežnji čovječjeg duha. Tu je socijalnost slabije naglašena, ali nije isključena, jer bez obiteljske zajednice nema tog upopunjenja.

Proširimo pogled. Udruženje muža i žene, stvaranje obitelji ima svoj cilj u tome što je ono određeno »in servitium vitae« — u službu života, u službu čovječanstva. Obitelj se stvara za sačuvanje vrste, odnosno ljudskog roda. Obitelj mora odgajati nov naraštaj, prenositi tekovine kulture i civilizacije na potomstvo. Eto nam jasno naglašene socijalne uloge obitelji. Svesti bitnost obitelji prvotno na dinamiku »ljubiti i biti ljubljen« znači prebaciti pitanje iz centra na periferiju, suziti socijalni karakter obitelji koja je na službu čovječanstva.

2. SOCIJALNE KARAKTERISTIKE OBITELJI

Obitelj ćemo još bolje upoznati u njenim karakteristikama. I one će nam razjasniti da je obitelj »communitas«. Stari su taj izraz tumačili etimo-

---

10. PIJO XI, kako u bilješci 6.
11. Ovaj se prioritet pobliže označuje na drugim mjestima. Mjerilo mu je ostaviti netaknuta prirodna prava obitelji.

loški kao »plurium unitas« tj. jedinstvo mnogih i »communis munitio« tj. ustanova za zajedničku obranu njenih članova. U svakom slučaju socijalnost je i opet naglašena.

a) **Hierarhijsko uređenje**. — Ono je od prirode. Tvorac prirode traži da svako društvo i svaka zajednica moraju imati nekog nosioca vlasti. Vlast i podaništvo u obitelji najbolje se izriče kao »ordo amoris« tj. da u obitelji mora vladati nadležnost i podložnost — ali kako zahtijeva ljubav.

Muž je glava tj. posvećen ženi i djeci. Ljubav ga nagoni da živi i radi za ženu i djecu. Žena je osjećajno predana, spontana suradnica, svjesna pomagačica muževljeva u životu i u radu obitelji (D 3708). Njihovi odnosi moraju biti prema uzoru ljubavi kojom je Krist ljubio Crkvu (Ef 5,25).

I ljubav traži neki red: nadređenost i podređenost. Svi odnosi u obitelji očekuju od ljubavi svoj poticaj i svoj uspjeh. Bog je tako htio (Mt 19,6). Odnosi roditelja prema djeci, djece prema roditeljima, odnosi domaćina prema kućnim pomoćnicima ili pomoćnicama reguliraju se ljubavlju, ali tako da niti budu bez reda niti prenapeti kao u kaznioni.

b) **Sakralno obilježje.** — Davno je Lav XIII naglasio da obitelj osobito preko ženidbe posjeduje u sebi nešto sveto, religiozno, ne tako da to sveto i religiozno shvatimo kao slučajno pridošlo nego kao nešto prirođeno.[12] Nije li poganski Aristotelov um otkrio da upravljanje obitelju mora biti podređeno kreposti, osobito razboritosti?.[13]

Pogledajmo kako se Bog pobrinuo da posebnim zakonom sankcionira odnose u obitelji. Četvrta zapovijed Dekaloga naređuje kakav mora biti odnos djece prema roditeljima. Krist pak osobitim naglaskom uređuje pravilne odnose između muža i žene (Mt 19,6). Oblači ženidbu u sakramentalno ruho (Ef 5,32). Svet je Bog koji ustanovljuje obitelj, sveti su njegovi zakoni o obitelji, svet je život koji obitelj širi. Bog, dakle, nije mogao ostaviti obitelj a da ne izreče svoju volju u zakonima koji će obitelj čuvati tako da njeni odnosi prema širim društvima budu u skladu s vremenitom i vječnom srećom svih ljudi.

c) **Sakramentalnost.** — Obitelj je po Kristu uzdignuta na rang sakralnih institucija u Crkvi. Kristova čovječja narav zasjala je u obitelji, u sjeni čiste majčinske ljubavi, pod zaštitom sv. Poočima. Krist je na križu zaručio i kršćansku obitelj i to istim činom kojim je zaručio Crkvu. Obitelj je kao Crkva u minijaturi. Barem takva bi morala biti.[14]

Da obitelj odigra svoju uzvišenu misiju u svijetu ona mora biti pod posebnom Božjom zaštitom i oslonjena na posebnu njegovu pomoć. Koliko socijalnih blagodati od samog pojma stabilnosti obitelji! Obitelj mora biti stabilna institucija kao što je stabilan odnos između Krista i Crkve, kao što su stabilne Božje riječi. Obitelj se ne smije rušiti — to je negativna strana sakramentalnosti, i ona donosi jasne, pozitivne koristi ljudskom društvu. Svi članovi obitelji, napose muž i žena, moraju razvijati sakramentalnu milost: ne smiju toj milosti stavljati zapreke; moraju razvijati obiteljski život u radu, redu, slozi, ljubavi; dužnost im je da goje milosni život praktičnim kršćanskim životom; pozvani su da pametno uklope obitelj u šira društva, osobito u državu i Crkvu. Sam, dakle, pojam sakramentalnosti obitelji jest socijalan pojam, jer ženidba izriče otajstvenu vezu Krista i Crkve.

---

12. LAV XIII u **Arcanum,** 10. II 1880.
13. SV. TOMA, **In eth. ar.,** br. 6, 1206, 1539.

d) **Prvenstvo u odnosu prema državi.** — Istaknimo svima poznatu istinu: stanica je prije organizma, svako društvo služi sreći svojih članova. Što slijedi? Obitelj mora čuvati svoje ontičko i teleološko prvenstvo u odnosu prema državi. Obitelj posjeduje i neka prava prije i neovisno o državi npr. pravo sticanja imovine, pravo obiteljskog gospodarenja, pravo i dužnost brige oko odgoja djece itd. Kada bi se država u ovim pravima substituirala obitelji, ogriješila bi se o prirodne zakone, dosljedno i o zakon Tvorca. Poremetiti ovaj prirodni red znači uvesti nered i u obitelj i u šire društvo. Pravo shvaćena socijalnost obitelji traži da se bezuvjetno ovo prvenstvo obitelji poštuje.

e) **Stalnost obitelji.** — Obitelj je pozvana da pravilno prenosi život i da odgaja potomstvo. Kako će odgovoriti toj svojoj eminentno socijalnoj zadaći ako ona nije stalna, stabilna ustanova? Nerazrešivost ženidbe je postulat prirodnog zakona, jedan od stupova prave obiteljske socijalnosti. Što najviše pogađa ovu bitnu karakteristiku obitelji? Rastava ženidbe. Ne samo rastava ženidbe. Fenomen urbanizacije ili seobe sa sela, industrijalizacije ili prijenosa agrarne zemlje u industrijsku, rada u industriji i sl., na svoj način uvode u obiteljski život mnoge elemente nestalnosti, time potkopavaju njene temelje, onesposobljuju da ona odgovori svojoj socijalnoj misiji. Nestalna obitelj — nestalan život, nestalan odgoj itd.

Iz svega što je rečeno izlazi da je struktura obitelji određena od prirode, bolje rečeno: od Tvorca. Obitelj posjeduje svoju narav, zakone svoga opstanka. Tvorac je zamislio obitelj kao prirodnu ustanovu. Obdario je obitelj pravima i dužnostima. Sklad između tih prava i dužnosti sačinjava onaj pravi individualitet obitelji. Nije, međutim, obitelj određena da živi izolirano. Povezana je s drugim obiteljima, s drugim ljudima; usmjerena je prema širim društvima. »Socijalno« ne smije uništiti ono što je zakonito »individualno«. Socijalna orijentacija ne smije lišiti obitelj njenih prava koja je primila od prirode.

Odstupati od ove istine, kršiti zakone obiteljske strukture ne može ostati bez zlih posljedica. Stvoritelj ne pušta da se njegovi zakoni samovoljno krše i izvrću. Bog upravlja svijetom preko prirodnih zakona. I kažnjava pomoću istih zakona. Priroda se osvećuje. Rušiti prirodu znači stvarati uvjete da ista priroda poduzme sredstva odmazde. Događa li se to i danas?

II. NEKE PATOLOŠKE POJAVE OBITELJSKOG ORGANIZMA

»Obitelj je velika poslijeratna bolesnica. Nju još pritišću — počesto na tragičan način — kobne posljedice zadnjeg ratnog sukoba.«[15] Te riječi vrijede i danas. Tu činjenicu moramo uočiti, jer »vjernost Bogu od nas traži da slušamo njegove riječi i kada do nas dopiru iz Sv. Pisma i kada do nas dopiru preko činjenica.«[16]

Teško je uočiti te negativne pojave i pravilno ih ocijeniti. Premnogo ima uzroka o kojima to stanje ovisi. Uvijek je bilo teško nalaziti uzroke činjenicama. Pokušajmo iznijeti neke krive metode.

14. B. HARING, **La loi du Christ**, sv. III, str. 641.

15. Kako u bilj. 5.

16. FRANCOIS HOUTART, **Sociologie et pastorale**, 1963. str. 94.

a) Sociologistički determinizam pripisuje sve negativne pojave u obiteljskom organizmu krivnji pređa. To je pretjerano rečeno. Kao da se fatalno od defektnih ili zlih roditelja moraju roditi defektna ili zla djeca. Ovdje nas zanimaju zakoni nasljeđa zlih sklonosti. Ne znam kako bile te sklonosti jake — ipak se mora reći da se ne nasljeđuju gotove mane, te da se svaki normalan čovjek može tim sklonostima na mane oduprijeti. Kriminal, dakle, maloljetnika prije svega spada na njih kao glavne aktere, iako u tome i roditelji imaju udjela. Normalan čovjek je gospodar svoje sudbine, sreće i nesreće.

b) Obitelj koja konstatira da na njenom organizmu ima negativnih ili patoloških pojava ne smije preći u resignaciju i pasivizam. Ne, obitelj je pozvana da se izgrađuje na nasljeđenim, ekonomskim, socijalnim i drugim ruševinama. Teška je dužnost svake obitelji da se izgrađuje, da se »pročišćava«, izdiže, odgaja u moralnom smislu, jer strasti mogu unesrećiti zauvijek njene članove, njenu egzistenciju.

c) Makar bilo teško — ipak moramo tražiti uzroke, ako želimo naći lijekove. Nije dovoljno samo empirički otkrivati patološke pojave te ih registrirati. Pokušajmo poći do izvora. Potrebno je zato psihološkog opažanja, poznavanja specifičnih prilika naroda, grada, sela itd. Bez uvida u zbiljsko stanje nema ni govora o otkrivanju uzroka obiteljskih defekata.

d) U vezi s tim potrebno je naglasiti da nije ispravno šablonski iznositi opise što ih o tome donose spisi o predmetu kod drugih, osobito velikih naroda. Mi živimo u određenim i posebnim okolnostima. To su etničke, geografske, političke, socijalne prilike. Tuđe prilike možemo proučavati, ali makar sva sela bila sela — ne slijedi da je psihologija jednog našeg sela i francuskog sela jednaka. Tuđe prilike upoznavajmo, svoje pak prilike upoznavajmo da ih uzmognemo liječiti.

e) Izbjegavajmo skrajnost naivnih konservativaca koji smatraju da se obitelj može efikasno izliječiti ako se propovijedaju istine vjere i morala o obitelji te ako se upućuje na posluh Crkvi. To, čini se, odviše miriši po patrijahalnom vremenu. Mijenjaju se strukture, prvotno one vanjske a donekle i unutarnje. Uvijek novi faktori ulaze u igru i žele oblikovati obiteljski život. Tu riječi nijesu dovoljne. Treba računati na načelo primjerenosti. Poziv na auktoritet u mnogim je slučajevima deplasiran. Ne smije se doista taj auktoritet zabaciti, ali se na nj ne smije isključivo ni jedino meritorno računati.

Ako se budemo čuvali ovih krivih puteva uspjet ćemo barem donekle. U velikim pothvatima dobar je i početni uspjeh. Glavno je naći pravi uzrok tih negativnih pojava na obiteljskom organizmu.

1. NEKE POJAVE DEGENERATIVNOG PROCESA

Mogli bismo jednostavo reći s Pijom XII: degeneracija obitelji danas je najočitija u fenomenu moralne dekadencije podignute na sistem slobode. Rastače se obiteljski život jer npr. pozitivno, civilno zakonodavstvo unosi u svoje paragrafe eugenizam pod raznim oblicima. Obiteljski život često je osiromašen ekonomski, moralno i socijalno. Roditelji, pozvani od prirode da budu prvi odgojitelji svoje djece, izgledaju kao osuđenici, razbaštinjenici svoje roditeljske časti i vlasti.[17]

---

17. PIJO XII u govoru 20. IX 1949.

a) **Neki manji simptomi te degeneracije.** — Napredak medicine unosi faktore koji atentiraju na zdravlje obitelji. Uzmimo jedan od najnovijih negativno bioloških procesa. To je umjetna oplodnja i tzv. »paradoksalno materinstvo«. U tom procesu oplođeno jajašce prenosi se ili transplantira iz žene na ženu. Time se zapostavlja plodnost, rastaču se oni prirodni očinsko-materinski odnosi.

UNESCO saopćuje da je istraživao SAD i neke zemlje Evrope god. 1959. Tema je ankete bila ustanoviti da li ženidba i obitelj usrećuju ljude ili ne. Statistika je porazna. U SAD i u srednjoj Evropi 60% žena u ženidbi osjeća se nesretnima, u Zapadnoj Njemačkoj broj se penje na 81%. Žene su razočarane, nezadovoljne, obeshrabljene.[18]

Još nešto. Netko je rekao da nam ulice pružaju na oko neznatan ali u zbilji prevažan simptom zastranjenja civilizacije. Nekoć je žena ekstremno bila povučena, danas se muškarac pretvara u ženu, žena u muškarca. Rezultat? Muškarac gubi snagu, žena gubi čar. To je degeneracija prirodnih pojava, zapostavljanje i kršenje prirodnih zakona.

b) **Glavni simptom degeneracije.** — Alteracija topline mjeri se stupnjevima — alteracija društvenog života mjeri se brojkama rastavljenih ženidaba. Te rastave dokazuju da je osovina obitelji pomaknuta, da je aparat stabilnosti pokvaren, da je disgregacija obitelji neminovna.

Općenito se smatra da se u svijetu rastava ženidaba prema ne-rastavama odnose kao 1:3, tj. na tri ženidbe otpada jedna rastava.[19] Kod pojedinih naroda i zemalja stanje je još gore.

U Americi pučanstvo se unatrag 70—80 godina udvostručilo, broj ženidaba ustrostručio, broj rastava u nekim pokrajinama popeo se na odnos 1:2, tj. na dvije ženidbe — jedna rastava.

U Švedskoj rastava ima oko 48—50%. U Belgiji općenito rastava ima 7:100, u gradovima 1:4. Posvuda je očito da veći broj rastava otpada na gradove nego na sela.[20]

Uzmimo jednu godinu u Jugoslaviji. Pri ruci je god. 1956. Te godine bilo je sklopljenih ženidaba 156.379. Rastava je bilo 19.336, i to: 13.174 radi neslaganja u naravi; 2942 radi preljuba; 22 radi pogibli po život.[21]

Spomenuto je na početku ovog dijela da eugenizam predstavlja jedan od uzroka degeneracije obiteljskog života. Dovoljno se sjetiti neomaltuzianizma. Netko je ustvrdio da je moderni život civilnog Zapada gigantski uvećao i potencirao sve faktore dizgregacije ženidbene veze te je nastalo zarazno centrifugalno strujanje od obitelji na šire društvo, na državu. Minirani su temelji. Rasulo je zahvatilo područje duha, morala a i bioloških faktora.[22]

2. NEKI ODRAZI TIH DEGENERATIVNIH POJAVA

Spomenuti degenerativni proces odrazuje se na razne pojave manjka moralnih osjećaja. Širi se panseksualizam. Uzmimo primjer izlaganja vanbračne djece. Italija je pretežno katolička zemlja. U godini 1962. bilo je u

18. VUS, 16, IX 1959, str. 11.
19. M. CLEMENT, **Introduction a la doctr. soc. cath.,** 1951, str. 74.
20. L. J. SUENENS, **Amour et maitrise de soi,** 1959, passim.
21. VJESNIK od 29. X 1958.
22. **Enciclopedia cattolica,** sv. V stupac 977.

Italiji 22.000 vanbračne djece.[23] Svake godine se u Italiji izlaže 10.000 djece, to znači da se svakih 40 minuta izlaže jedno dijete.

A kako se fenomen rastave ženidaba odrazuje u kriminalitetu maloljetnika? Preko 80% raspuštenih maloljetnika potječe iz porodica u kojima djeca nijesu imala mogućnosti da osjete roditeljsku toplinu te prožive normalno djetinjstvo. Od 582 raspuštene djece u Beogradu je 256 iz nesretnih ženidaba; u Sloveniji 19% takve djece pripisuje se alkoholizmu roditelja, 23% nalazi uzrok u lošem odgoju i krivom postupku roditelja; u BH nalazimo da 90% raspuštene djece duguje svoju sudbinu većim dijelom slaboj sredini u kojoj se djeca odgajaju.[24]

Odraz na religiju nije povoljniji. U Zagrebu nedjeljnim Misama prisustvuje oko 8% vjernika, a statistika o primanju sakramenta je još gora. Po selima slika je bolja. Nijesu doista ni svi gradovi na istom stupnju, ali općenito su na nižem stupnju nego sela.

Odraz na psihu djece i mladosti također je jasan. Tradicije na svim područjima brišu se iz njihove pameti. Malo se pozna povijest starijih vremena. Događa se da se djeca i omladina svojim postupkom revoltiraju proti roditelja, proti društva koje im omogućuje takvo stanje. Oni osjećaju neku glad za Bogom, ali nitko im ga ne otkriva. Laži, provale, neposluh i drugi ispadi velikim dijelom okrivljuju roditelje koji su se rastali, napustili odgoj, a u tome im pomažu šira društva.

3. UZROCI TIH POJAVA

Naivno bi bilo misliti da je svim tim pojavama samo jedan uzrok. Tu opstoji splet uzroka. I lijekovi bi morali biti mnogostruki kako su i uzroci mnogostruki. Lako je, recimo, iznijeti statistiku samoubojstava. Engleska na 100.000 stanovnika broji 48 muških i 33 ženske, Amerika 33 m i 10 ž samoubojica, Španjolska na 100.000 stanovnika broji 8 m i 3 ž samoubojice, a Irska samo 4 na 100.000.[25] Najlakše je reći da države s dubljim katoličkim uvjerenjem broje najmanje samoubojica, ali vjera nije uvijek odlučujući faktor koji zaustavlja tu pojavu. Mnogo uplivaju na taj fenomen razni ekonomski, stambeni, obiteljski, ljubavni i drugi faktori.

Mogli bismo sintetički sakupiti razne uzroke obiteljskih patoloških pojava ovako: biološki uzroci: onanizam, neomaltuzianizam; ekonomski: slabe plaće, nizak standard života; psihološki: maskulinizacija žene i feminizacija muškaraca u životu i u djelovanju; moralni: egoizam, panseksualizam, luksuz; socijalni: stambena kriza; politički: zakonska zaštita rastave, abortusa; naučni: autonomija i relativizam u moralu, načelo slobode ljubavi itd.

Svi se ovi uzroci mogu donekle svesti na jedan. Obitelj je doživjela strukturne reforme. Historijski i po prirodi obitelj je p r i m a r n o društvo i zajednica. U takvom društvu odnosi su neposredni, suradnja direktna, suživljavanje toplo, veze krvno čvrste. Tako zamišljena obitelj jest odgajalište, proizvođač, skrbnik, prenosilac kulturnih tekovina.

Danas je obitelj prešla u popis s e k u n d a r n i h društava, izvedenih iz primarnih. Upriličuje se poslovnom društvu, poduzeću, gdje se odnosi re-

23. **Orizzonti** od 7. VI 1964, str. 22.
24. **VUS** od 17. VI 1964, br. 633.
25. **Kalendar** za 1959, str. 114, izd. »Dobri Pastir«.

guliraju pravima i dužnostima, gdje su veze funkcionalne, poslovne, suradnja indirektna, rad specializiran. U takvoj obitelji stabilitet nije garantiran, jer zajednički život je slab, sveden na minimum, poslovi se ne ujedinjuju, brige vuku svakoga na svoju stranu, obiteljska inicijativa je smanjena itd.[26]

Ovaj fenomen odrazuje se osobito u pojavi industrijalizacije i urbanizacije. Zamislimo ženu koja provodi veći dio dana u tvornici. Ako ima djece, drugi ih joj odgajaju. Nju privlače brige tvornice. Ona se natječe, želi se afirmirati u poslu, zaraditi više. Dođe kući umorna. Možda će ostatak vremena provesti u kinu, u spavanju, na šetnji. Što će od nje primiti muž, što djeca? Nije li to doista »otuđenje« za specifičnu ženinu narav? A stambene i ekonomske teškoće? Gdje je ona ravnoteža duha, gdje snaga vjere, morala koje bi je držale da ne skrene s puta vjernosti, materinstva i sl.?

Uočimo i fenomen urbanizacije. Seoska obitelj seli u grad. U selu je imala znanstva, suživljavala se s mnogima. U gradu se nalazi u nekom anonimatu, heterogenosti, napučenosti, skučenosti sa stanom i vrtom, izložena preodgajanju sa strane raznih nesvjesnih odgojnih faktora osobito filma, televizije i drugih.[27]

Sve ove pojave zaodjenute su u ruho nevjere i nemorala. Obitelji se emancipiraju. Sve smatraju slobodnim. Emancipiraju se od Boga, od morala, tradicije. Gube s vida one spojne snage što su prije držale na okupu i na snazi obiteljsku zajednicu. Te veze su pokidane. Organizam obitelji došao u krizu , obolio, krenuo prema rasulu. Tako sudi katolički intelektualac u svjetlu katoličke društvene i obiteljske nauke.

III PROFILAKSA — POVRATAK ZDRAVOJ PRIRODI

Ne znam kako situacija bila teška, kršćanin zna da ne smije nikada posumnjati u pozitivne snage prirode, u pomoć Božju. Pomoći se može i mora. Obitelj mora naći sebe. Ozdravljati. Povratiti se zdravoj prirodi. Pogledajmo malo neke od tih pojava što ulijevaju optimizam.

Iz prirode, tj. od Boga neprestano struje sokovi istine i života. Obitelj sa sela seli u grad. Međutim, i danas obitelj ostaje rasadištem života, kulom obrane novorođenih. I danas čovjek u obitelji nalazi toplinu, ljubav, solidarnost. I danas obitelj nešto ostavlja potomstvu. Znači da se još uvijek obitelj »nalazi«, da i u novim situacijama »sebe otkriva«, da se oslobađa »otuđenja« a vraća prirodi.

Gradska obitelj živi u stalnoj rastresenosti. Da. Pogledajmo malo frižidere, veš-mašine, radioaparate, televizijske aparate. Sva ta sredstva tehnike ponovno muža i ženu vraćaju kući. Preko tih komunikacionih sredstava obitelj stupa u vezu s cijelim svijetom. Pri tome ostaje kući. Zajednički duh obitelji izmislio je i zajedničke nedjeljne izlete, šetnje. I gradske obitelji osjete istinu da je svugdje dobro ali kući najbolje. Kada članovi obitelji malo poodmaknu u godinama više će cijeniti jedinstvo i stabilitet obitelji nego li to čine u mlađim godinama, kada strasti diktiraju nazore i postupke. I danas se opaža kako ljudi iz centra grada žele sagraditi kućicu, radije na periferiji, s malim vrtićem. Oni žele svoj stan, svoje gnijezdo. Sve je to pozitivno, sve to ispunjava nadom, sve to izgrađuje i ozdravlja.

---

26. R. SIGMOND, **Phil. soc., Rim** 1959, str. 192—193.

27. J. DELCOURT, **Famille et civilisation urbaine**, Paris 1960, str. 35 i slijed.

Vjerujmo u prirodu kao Božje oruđe. Vjerujmo u Providnost. To ne znači da pustimo da se sve odvija od sebe. Ne. Mi moramo pomoći da se obitelj vrati onoj prirodi; da živi životom koji će najbolje odgovarati zamisli Stvoriteljevoj, koji je ustanovio obitelj i pustio da funkcionira pod vodstvom prirodnih zakona.

a) Mora svatko nastojati da pomogne ozdravljenju obitelji. Obitelj je kao svetište. Kolijevka djece i nacije. Kolijevka snage i slave nacije. Uvjet zdravlja čovječanstva. Želimo li, a to moramo, sreću čovječanstvu? Zar nijesmo dosta uzaludno radili? Znači da rad mora započeti najprije nastojanjem oko ozdravljenja obitelji.[28] Obnavljati je tako da vodimo računa o promijenjenim socijalnim prilikama npr. o fenomenu industrijalizacije, urbanizacije, socijalizacije. Ona mora i u ovim prilikama naći svoje ekonomsko, pravno, moralno i religiozno pozvanje.[29] Obitelji je potrebito poboljšati ekonomske uvjete života, olakotiti joj odgoj djece, omogućiti joj rješavanje stambenog pitanja. Može li u svemu tome pridonijeti nešto svaka župa? Zar kršćanska »charitas« nije pozvana da se i tu pokaže na djelu?

b) Posvuda širiti ispravne pojmove o obitelji. Izbjegavati zastranjenja. Bezkompromisno zastupati ideju o jednoj i nerazrješivoj ženidbi. Isticati i ostale ciljeve ženidbe tj. životno upopunjavanje ženidbenih drugova, ljubav — ali svi ciljevi ostaju podređeni cilju rađanja i odgajanja djece. Tako nas uči priroda. To traže interesi čovječanstva.

c) I danas je potrebito poštivati vlastitosti obitelji. I danas je potrebito hierarhijsko uređenje obitelji. U staroj rimskoj obitelji muž je bio »glava, svećenik, sudac«. Ipak se osjećao podložnim višim zakonima. Tako traži narav obitelji. Danas rad muža i žene izvan kuće obojicu nekako izjednačuje, čini neovisnim — što slabi vlastitost onog hierarhijskog uređenja — ali ipak uza sve to, i upravo radi toga, otac mora zadržati svoj auktoritet ljubavi, žena mora dokazati svoju ulogu suradnice u ljubavi. Tako će obitelj njihovim zajedničkim radom postati ugodnim i toplim boravištem svih njenih članova. U kući će vladati red, jer nema reda gdje nema podređenosti u slozi i ljubavi.

d) Roditelji se ne mogu odreći službe odgajanja djece. Oni su primili prirodno i neotuđivo pravo odgoja. Njih tereti i nezamjenljiva dužnost odgoja. I taj odgoj mora se ostvariti integralno: odgajanik mora postati potpun čovjek i potpun kršćanin.

Potrebno je osobito odbaciti onu krivu ideju i praksu koja zamišlja odgoj kao neko pitanje tehnike. Odgoj je prije svega pitanje ljubavi, odanosti i predanosti roditelja djeci. Koja će tehnika nadomjestiti manjak odgoja kod samih roditelja? Koja će tehnika izliječiti rane osamljenosti, egoizma i samovolje? Roditeljska intuicija, znanje i umijeće roditelja usklađivati će prava obitelji i interese širih društava.

e) Važno je odrediti pravilan odnos obitelji prema širim društvima, osobito prema državi. Država poštiva prava roditelja, ali u slučaju da su roditelji nesposobni ili nemarni, ona može preuzeti na sebe brigu za djecu. Kada pak roditelji mogu odgajati djecu, država im se ne substituira. Možemo reći ono osnovno načelo: država je radi obitelji.[30] Velika je zabluda ako netko

---

28. MONTINI, kako u bilj. 5.

29. ISTI, ist. mj.

30. PIJO XII, u govoru 18. IX 1951.

smatra da država ima pravo prodrijeti u svetište obitelji, pisao je davno Lav XIII.[31]

f) Obitelj mora naći mjesto u međunarodnom društvu. Mora se integrirati u živi organizam svijeta. Konkretno: svjetsko zakonodavstvo je pozvano da ispunja nedostatke obitelji time da omogući obitelji da ona ispunja svoju misiju; da se obitelji ujedine u jedan, jedinstven front, jer tako ujedinjene zadržati će i ukrotiti zle snage koje idu za tim da rastoče jedinstvo i snagu obitelji; omogućiti da u svakoj državi obitelji dignu svoj glas na obranu svojih prava — ako bi ta prava bila gažena.

Još nešto. Socijalna misija obitelji ide dalje. Potrebno je širiti obiteljski duh na narodnom ili svjetskom području. Sve nacije zajedno moraju biti kao jedna obitelj, nasljedovati obitelj u obiteljskoj konvivenciji i međusobnoj suradnji. Nema pitanja u međunarodnim odnosima a da ne bi primila povoljnije rješenje, kada bi ih kompetentni nastojali rješavati iz ove obiteljske perspektive.[32]

g) Nije manje važno točno odrediti i odnos obitelji prema Crkvi. Crkva ne može danas ispuniti svoju misiju prema obitelji ako se poziva na svoja prava, ako nastupa samo auktoritativno i pompozno. Crkva mora danas sebe naći u aktivnoj ljubavi za siromašne i beskućne. Po uzoru one prve Crkve u Jeruzalemu. Crkva ne smije ostati pasivnom pred činjenicom da danas život baca obitelj u životnu avanturu. Obiteljska prava biti će joj kao svetinja. — Razumije se, i obitelj je pozvana da ispunja svoje obaveze prema Crkvi. Crkva ima po prirodi i po Božjem zakonu sva prava duhovnog materinstva. To joj treba priznati riječju i djelom.

Zaključak: konstatira se da u čovjeku nikada ne isčezavaju one prirodne sklonosti, oni pravilni i pozitivni osjećaji koji ispravljaju razne krivulje i razna zastranjenja. Velike zalihe dobrih snaga pojavljuju se kao zakoni, kao zdravi sokovi, kao »semina boni« — sjemenke dobra. Sve te pozitivne snage pod vodstvom Stvoriteljevim oživljuju i ispravljaju bolesne obiteljske organizme. To su oni vječni osjećaji prema obitelji, osjećaji vjernosti, osjećaji za nerazdruživost ženidbenog veza, osjećaji potrebe stabiliteta u obitelji, zadovoljenja sklonosti prema očinstvu i materinstvu itd. Svi ti osjećaji automatski vraćaju obiteljski organizam na ekvilibrij; upućuju sve na onaj strukturalni finalitet u prirodi. Oni će obitelj, možda poslije gorkih iskušenja, vratiti Bogu.

IV PASTORALNE SMJERNICE

Sociološko promatranje obitelji nameće nam neke praktične smjernice. Jadan je župnik — jadan svećenik. Predbacuju mu da se ne razumije u obiteljska pitanja. Niječu mu da zalazi svojom intervencijom unutar kućnog praga. Mora nastupati proti stihije raznih teorija o obitelji i njenim zadacima. Kako će se snaći?

Mora započeti. Dimnjaci kao da su ispružene ruke što vapiju za pomoći. Čekaju da pastir dođe k njima. Tko je vidio da izgubljena ovca traži pastira? Prirodno je da pastir traži ovcu, po primjeru božanskog Pastira. Da traži duše i da ih spasava.

a) Iz socijalnog proučavanja obitelji mora se crpsti korist. Ne smijemo ipak pretjeravati tu korist. Samo sociološko promatranje obitelji ili župe ne

31. LAV XIII u **Rerum novarum**, 15. V 1891.
32. PIJO XII u govoru **20. IX** 1949.

rješava problematiku obitelji i župe. Obiteljska problematika jest prije svega moralni problem: pitanje htijenja, volje i njene suradnje s milošću. Sama organizacija ne rješava pitanje. Metoda moralnog vrednovanja ima glavnu riječ na području moralnih pitanja. Ni medicina, ni psihologija, ni statistika ne rješavaju obiteljski problem. Dobra volja i milost rješavaju ga koliko je moguće. Statistika i druge metode empirijskoga ili pozitivnog smjera samo su izvanjska pomagala, sredstva za orijentaciju, signali.

b) Treba početi. Bezuslovno. Prvi stadij rada traži da se sagleda bolesno stanje obitelji, da se traži gdje je žarište bolesti. Drugi stadij rada traži da se sravna to stanje s načelima po kojima se mora liječiti. Treći stadij jest stadij realizacije: izabrati sredstva, metodu, oboružati se pastoralnom razboritošću i provoditi smjernice u život prema prilikama mjesta i vremena.[33]

Sav ovaj rad kod nas se nalazi u početku. Tako je. Mora se početi s najjednostavnijim. Neka to bude, recimo, sociografija župe, monografija obitelji, vjersko stanje u župi — npr. primanje sakramenata i to prema dobi, spolu, staležu. Osim toga mora se uzeti na srce i problem imigracije i emigracije. Taj fenomen igra veliku ulogu u preoblikovanju obitelji i župe. O njemu se mora voditi računa u današnjem socijalnom strujanju, dosljedno i u sociološkom promatranju obitelji.

c) Kontakt! Kao u doba prvih kršćana. U kontaktu, razgovoru ili dijalogu otkriva se duša. Neka to bude, ako je moguće, na kućnom ognjištu. Župa danas ne smije biti neki sakupni centar, biro, niti činovnička kancelarija — ona mora biti misijski centar. Misionari pak nijesu samo župnici i njihovi kapelani nego i vjernici i vjernice od kojih župa može očekivati pomoći u apostolatu.

Kontakt mora započeti prije vjenčanja. To su npr. predavanja ili instrukcije o ženidbi, obitelji, o pravima i dužnostima ženidbenog staleža. Kontakt na svakom mjestu, gdjegod razboritost dopušta.

Kontakt preko knjiga ili publikacija. Potrebne su knjige lagana sadržaja, jake argumentima. Te knjige moraju biti kao nastavak žive riječi, trajni dijalog između župnika, svećenika i obitelji. I knjige da budu jeftine. Vrijednije su duše nego materijalne gradnje. Nešto se može učiniti.

Kontakt preko vjernika. Muških i ženskih, mladih i starih. I preko odabranih obitelji. Prvi kršćani su se širili, ali ne zaboravimo da su svi bili apostoli. Župnik i svećenik ne može uvijek doći do pacijenta, tj. do onih koji trebaju pomoći. A lijek treba priviti na ranu, treba, možda, rezati. Zato su pozvani i svjetovnjaci-vjernici koji će raditi prema direktivama župnika i svećenika.

Spomena je vrijedan »Narodni centar obiteljskog pastoralnog rada« u Belgiji.[34] Taj centar ima trostruki cilj: doktrinalni, koji se postizava pisanjem i širenjem štampe o obiteljskom i ženidbenom životu; pripravni, tj. spremanje kadra predavača i savjetnika koji će održavati kurseve kao pripravu na ženidbu i na stvaranje obitelji: koordinacioni, koji dovodi u sklad rad svih faktora ili snaga; suradnja s liječnicima od kojih se očekuje sud s s medicinske strane.

d) Uloga ispovjednika. Ispovjednik bi morao imati pri ruci listiće na kojima će biti riješeni neki teži problemi npr. ako mu razboritost bude dik-

---

33. IVAN XXIII u **Mater et Magistra**, u izd. Pazin br. 236.
34. SUENENS nav. dj. str. 140.

tirala da penitentu sugerira Ogino-Knausovu metodu. Mogle bi se ustanoviti Komisije obiteljskog pastorala koje bi izradile te kratke listiće ili spise u dogovoru s moralistima, liječnicima, psiholozima i vještacima pera.

e) Bez fiksizma! Razboritost je elastična. Ona ne robuje slovu. Ni učitelj ni propovjednik ni pastir duša neće uspjeti doprijeti do duša ako postanu obožavatelji slova. Plan se može modificirati. Metoda će u nekim slučajevima tražiti da se postupi proti metode. Negdje učeno — negdje jednostavno; ovdje blago — ondje strogo; sada glasno — drugi put skoro šutke. To znači: prema raznim uvijek ispravnim načelima — razborito.

f) Plan se mora revidirati. Kada taj plan bude gotov treba ga uvijek kontrolirati, uspoređivati sa činjenicama. Trajno se opažaju kako novi faktori, novi uzroci ulaze u igru, npr. kako razni uzroci ulaze u motive radi kojih kršćani odstupaju od kršćanske prakse. Pastoralni Tečajevi moraju biti kao sredstva da se planovi uvijek revidiraju, akomodiraju novim prilikama i novim pojavama. Na taj način izmirivat će se novo i staro, kontinuitet i adaptacija, vječno i vremenito, vjernost načelima i obzir prema zahtjevima vremena.[35] Tečajevi bi se morali držati svake godine.

g) Treba odbaciti krivu adaptaciju. Neki kršćani i svećenici napuštaju pozicije, prepuštaju stado raznim pastirima, recimo: najamnicima. Smatraju da se danas ne može uspjeti sa tradicionalnim kršćanskim, obiteljskim moralom. Krivo je to stanovište. Jest, taj je moral prestrog, ali je i ženidba i obiteljski život prije svega neka žrtva. Odricanje je imperativ. Obiteljsko ognjište ne može se izgraditi bez požrtvovnosti svih članova, bez spremnosti da se zaniječe egoizam, samovolja. Kriva bi adaptacija bila npr. kada bi netko popuštanjem u pitanjima bračnog onanizma rješavao razna obiteljska pitanja i tako mislio da sređuje odnose između ženidbenih drugova. Tako sređivanje bilo bi isto što i upropašćavanje ili zavođenje na krivi put.

h) Potrebno je, konačno, obući obitelj u nadnaravno. Doista, obitelj je obučena u nadnaravno zaslugama Kristovim, ali ova ili ona obitelj, ovi ili oni ženidbeni drugovi čekaju da budu supernaturalizirani posredstvom svećenika, ispovjednika, župnika. Članovi obitelji izazivati će Božji blagoslov svojim kršćanskim životom. Taj blagoslov odstranit će strijele zla: neslogu, egoizam, mržnju, a pomoći će sticanju vrlina toliko potrebitih za obiteljski život kao što su: snošljivost, međusobno pomaganje, podnašanje defekata. Nositi breme jedan drugoga (Gal 6,2) — ostati će uvijek kao ključ najboljeg rješenja raznih pitanja neke zajednice ili društva.

ZAKLJUČAK

Sv. Pavao piše Korinćanima: »Ne tražim vaš imetak, nego vas«. On želi doći k njima. Želi utrošiti sve, utrošiti i sama sebe da osvoji njihove duše za Boga (2 Kor 12,14—16). Takva je misao vodilja svih apostolskih ljudi. Žrtve smo. Moramo goriti i izgoriti.

Ne sumnjajmo u pomoć Kristovu. »Ljubljeni, ako nas savjest ne osuđuje, imamo sinovsko pouzdanje u Boga. I štogod zamolimo, primamo od njega, jer vršimo njegove zapovijedi i činimo što je njemu ugodno« (1 Iv 3,21—23). Bez sumnje, Kristov i Božji je posao svako nastojanje oko procvata prave, kršćanske, svete obitelji.

---

35. B. HARING kao i ostali moral-sociolozi mnogo insistiraju na toj mudroj akomodaciji.

POSTANAK KRŠĆANSTVA I POVIJEST RELIGIJA

Dr Stjepan Doppelhammer

SUMMARIUM: Opiniones quae ortum christianismi ex mysteriis orientis explicare intendunt hinc inde pullulare non desinunt. Habes exemplum in libro cui titulus »Svijet i život u legendama« (Zagreb 1961) seu: »De mundo ac vita in fabulis narratoriis«, in quo eadem cantilena canitur. Auctor vero huius articuli ostendere nititur quam immerito syncretismus ortum christianismi explicare praesumit. Externae similitudines inveniri quidem possunt, at communis cum christianismo origo assignari nequit. Symbola namque religiosa similitudinem prae se ferre inveniuntur, at, dum mysteriorum influxus nonnisi mediatus, ex civili vita ortum ducit, symbolorum religiosorum similitudinem in ipsa natura rei sitam esse dici debet. Nec praetereundae sunt quam plurimae discrépantiae. Christianismus est verus nuntius qui historicum valorem necnon finem bene determinatum ac publicum habet. Nec comparatio institui potest inter personam Christi — Deihominis — ac mysteriorum deos. Christianismus, item, non soncretismum chaoticum sed organicam unitatem repraesentat. Ecclesia, tandem, contra cultum phoenomenorum naturalium semper luctavit, unde et festum Nativitatis cultum solis abolere debuit.

Među brojne teorije koje su pokušale naravnim putem protumačiti postanak kršćanstva spada i teorija sinkretizma. Po njoj kršćanstvo nije originalna tvorevina. Ono vuče svoje korijenje iz starih religija Bliskog Istoka. Prof. Gračanin nabraja devet sinkretističkih teorija.[1] Neki su u kršćanstvu nazirali babilonski utjecaj, drugi utjecaj budizma, zatim parsizma, grčke Stoae, Aleksandrinaca i Filona, »gnostičkih Salamonovih oda«, Egipta, mandeizma, kulta rimskih imperatora te helenističkih misterijskih religija.

Sinkretistička teorija o postanku kršćanstva iznesena je i u knjizi »Svijet i život u legendama«, koju su napisali Maja Kolman-Rukavina i Dr Oleg Mandić.[2] Knjiga imade pet poglavlja. Glavno je četvrto: Porijeklo i smisao raznih (kršćanskih) svetkovina. Prva tri služe kao uvod. Ponajprije se želi osvijetliti sakralno značenje raznih nebeskih i zemaljskih pojava, koje onda samo pod drugim vidom nastavljaju živjeti u kršćanstvu. Osobito nam primitivni narodi daju brojna svjedočanstva o sakralnom značenju: sunca, mjeseca, zvijezda i planeta, neba, vode, vatre, zemlje, drveća i bilja, kamenja i bilja, kamenja i životinja. Iz trećeg poglavlja vidljivo je da se pisci priklanjaju sinkretističkoj teoriji, koja tumači podrijetlo kršćanstva iz misterijskih kultova. Ono nosi naslov: Kult plodnosti. Taj je kult proširen kod jednog dijela primitivnih naroda, kod primitivnih biljogojaca, a prema izlaganjima pisaca to je glavni sadržaj misterija u Egiptu, Mezopotamiji, Grčkoj i Rimu. U tom kultu plodnosti bila bi glavna dodirna točka s kršćanstvom. Pri koncu knjige pisci to ovako ukratko sažimaju: »Ovo (Kristova muka i uskrsnuće) je tipični primjer za mit o božanstvu vegetacije, rođenom od neporočne majke, koji umire u mukama da bi uskrsnuo poslije nekog vremena. To povezivanje s božanstvom vegetacije ostvareno je na dva načina. Isus Krist se po predaji rađa kao božansko dijete u doba zimske suncostaje, kao i babilonsko dijete — bog vegetacije Tammuz. On umire u mukama u rano proljeće, kao što su u istom razdoblju isto tako u mukama umirali fenički, sirijski i frigijski bogovi vegetacije Adonis i Atis«.[3] Spomenute hijerofanije osobito je stručno obradio poznati povjesničar religija M. Eliade

1. **Vjerodostojnost nadnaravno objavljene religije** (Zagreb 1961), str. 74.
2. Izd. Znanje, Zagreb 1961, str. 230.
3. RUKAVINA—MANDIĆ, n. dj., str. 228.

u svom djelu koje u njemačkom prijevodu nosi naslov »Die Religione und das Heilige«.[4]

Peto poglavlje »Legende o postanku i propasti svijeta« bilo je potrebno dodati zbog nakane pisaca da naglase kako u kršćanstvu nema baš ničega originalnoga. Sve: najveće tajne kršćanstva (Presv. Trojstvo, sv. Pričest, djevičanstvo Bogorodice) pa sve do najmanjih sitnica imaju svoju paralelu u starim religijama. Evo npr. što kažu za misno vino: »Vino se u grčkim motivima također smatralo božanskim napitkom, iako ne u takvoj mjeri kao nektar. Na temelju toga vjerovanja kršćanske su crkve povezale vino pričesti sa svojim božanstvom Isusom Kristom«.[5] I brojku četrnaest kod »Križnog Puta« kršćanstvo je preuzelo iz drugih starijih religija (str. 166).

Četvrto poglavlje puno je takvih paralela sa starim religijama, i to bi bili »historijski izvori glavnih kršćanskih svetkovina« (str. 137). Evo, kako to izgleda za Božić: »Kršćanska priča o božjem sinu, djetetu Isusu, potječe od maloazijskih i grčkih mitova o bogovima vegetacije, koji u određeno doba godine umiru zajedno s vegetacijom da bi uskrsnuli ili se ponovo rodili kao malo božansko dijete kad se godišnje doba obnovi na zemlji. Prema tome, legenda o rođenju kršćanskog spasitelja Isusa potekla je od azijskih mitova o bogu vegetacije, koji kod njih umire ljeti kad sunce spali sve što raste iz zemlje, a rađa se s vegetacijom u vrijeme zimske suncostaje oko 21. XII kad se u tim krajevima poslije jesenskih kiša povrati zelenilo na zemlju«.[6] S glavnom idejom blagdana pisci povezuju i sve narodne običaje. Tako za božićno drvce kažu: »U nordijskim, kao uostalom i u mitovima Grka, Rimljana i naroda Bliskog Istoka, razno zimzeleno drveće simboliziralo je sunčanoga boga koji se vječno pomlađuje«.[7] Pisci i mnogim praznovjernim narodnim običajima podaju jednaku vrednost. Šibanje na Dan nevine dječice navodi se kao prastari običaj iz kulta plodnosti kod mnogih naroda, da bi se tako pospješio rast ljudi, životinja i bilja (str. 141). Piscima je inače dobro poznata kršćanska terminologija, a za Blagovijest kažu »Blagovijest ili Bezgrešno začeće djevice Marije« (str. 160). Jednako kod nas je neuobičajen izraz »eleuzinski misteriji«, »Eleuzina« (str. 99), jer grčki original glasi »Eleusis«.

Sadržaj ove knjige daje nam povoda da sinkretističku teoriju o postanku kršćanstva malo promotrimo u svijetlu povijesti religija.

1. SLIČNOST NIJE DOKAZ ZAJEDNIČKOG PODRIJETLA

Iz same sličnosti, ako nema drugih indicija, nikada se ne može dokazati genetička srodnost. Nitko ne može poreći da je kršćanstvo u religijskom pogledu donijelo nešto sasvim novoga. No to novo nije moglo ostati visjeti u zraku, nego ga je trebalo obući u prikladno tijelo, jezik i običaje, koje čovjek može razumjeti. Kršćanstvo se pojavilo u svijetu koji je prožimala grčko-rimska kultura. Ono je došlo u jednu određenu kulturnu sredinu,, koju je prožimalo neko »misterijsko ozračje«. Mnogo toga što se moglo smatrati kao neposredno preuzimanje iz misterijskih kultova prodrlo je u kršćanstvo

4. Izd. Otto Müller, Salzburg 1954, str. 600.
5. RUKAVINA—MANDIĆ, n. dj., str. 113.
6. RUKAVINA—MANDIĆ, n. dj., str. 138.
7. RUKAVINA—MANDIĆ, n. dj., str. 141 s.

iz domaćeg, građanskog života. Lijepo nam to opisuje Klement Aleksandrijski u poznatoj glavi svoga Protreptikos (XII, 119,1—120,2). On ovako nagovara heleniste: »Dođi, ti zaluđeni, ne oslanjajući se na Dionizov štap, ne ovjenčan više s bršljanom. Odbaci čeonu traku, odbaci jelenju kožu, uozbilji se! Ja ću ti pokazati Logos i misterije Logosove, i ja ću ti ih protumačiti u slikama koje su ti poznate. Ovdje je od Boga ljubljeno brdo, ne više kao Kithairon pozorište tragedija, nego posvećeno dramama istine... O kako su uistinu sveti ti misteriji, kako je čisto to svijetlo! Svet postajem, jer sam posvećen u misterije. Gospodin otkriva svete znakove, jer je on sam hijerofant. I s anđelima ćeš ti jednom plesati kolo oko nestvorenog i nepropadljivog i pravoga jedinoga Boga — i Božji Logos se pridružuje našim hvalospjevima«.[8] Misterijske slike bile su poznate kršćanima, jer su i Grci u svoje misterije uzimali riječi i simbole iz običnog svakodnevnog života.

Ali sličnost u nekim vjerskim simbolima temelji se i na samoj naravi stvari. Čovjek, kao duhovno-tjelesno biće, i čisto duhovne istine zaodijeva u riječi, slike i geste. Tako se osobito u području religioznog doživljavanja služi određenim simbolima. No vrednosna snaga simbola je neovisna od čovjeka, on je ima sam od svoje naravi. Voda je simbol čišćenja sama po svojoj naravi. Zato ti simboli spadaju u praoblike svake religioznosti. Dakako, ali im sadržaj može biti sasvim različit. Zato kaže profesor na Papinskom Biblijskom Institutu Dr K. Prümm: »Bogata prastara izražajna zaliha u simbolima predstavljala je dapače mnogo spremnoga što je crkva gotovo bez promjene mogla preuzeti u krug svojih simboličnih ceremonija, s kojima je ona polagano uokvirila bitnost sakramentalnog djelovanja, koju je sam Gospodin ustanovio ili je također sama nastojala kršćanski život simbolički posvetiti«.[9]

2. MISTERIJI I KRŠĆANSTVO

Pod izrazom »misteriji« općenito razumijevamo oblike kulta kojima imaju pravo pristupa samo naročito posvećeni. Posebice pak taj izraz se primjenjuje na čitav niz religijskih tvorevina kasne antike, kod kojih se naročitom posvetom i tajnim obrednim činima nastojalo postignuti neke posebne duhovne blagodati, zapravo neki viši život, neko konačno spasenje.

Već je klasična Grčka poznavala kultove slične misterijima. Tako prije svega Demetrin kult u Eleusisu, zatim Dionizov kult i orfijski misteriji. K tima domaćim grčkim misterijima pridošlo je više stranih, istočnjačkih kultova, koji su se proširili po čitavom grčko-rimskom svijetu.

Najstariji od njih je kult Izide. O Izidinim misterijima obavješćuje nas pobliže poglavito rimski pisac Apulej. Jedan mladić, koji se preobratio u magarca i zatim ponovo postao čovjek, u Apulejevim Metamorfozama pripovijeda svoje posvećenje u Izidine misterije. Nakon temeljite pouke koju mu je davao mystagog, morao se podvrgnuti nekom krsnom čišćenju te je nakon desetodnevnih napornih vježbanja uslijedila prava posveta:

»Došao sam na granicu mrtvačkog carstva i prestupivši Prozerpinin prag te prošavši kroz sve sastojine povratio sam se natrag. Usred noći vidio sam

8. Cit. po H. Rahner, **Griechische Mythen in christlicher Deutung** (izd. Rhein, Zürich 1957), str. 49 s.
9. **Christus und die Religionen der Erde** (Freiburg 1956), sv. II., str. 234.

kako sunce sjaji s jasnim sjajem. Stupio sam pred bogove podzemlja i neba i poklonio sam im se licem u lice«.[10] Slijedećeg je dana odjeven s dvanaest odijela. Tad mu je zapovjeđeno da stupi pred sakupljeno mnoštvo, odjeven »olimpskom odjećom«, s bakljom u ruci i s vijencem od palminih listova na glavi. Gledaoci su ga pozdravili kao jednoga boga (sunčanoga); na to je uslijedila gozba.

U Maloj Aziji su se razvili Atisovi misteriji. U središtu mita je ljubav mladoga Atisa, heroja vegetacije, s velikom majkom, koja utjelovljuje plodonosnu snagu prirode, imenom Kybele. Postavši joj nevjeran, Atis sam sebe kastrira i povodom toga umire. Mrtvi Atis se opet vraća u život i ponovno sjedinjuje s gospodaricom prirode. U kultnom prikazivanju mita glavno mjesto zauzima žalobna svečanost za Atisom.

U Siriji mjesto Atisa i Kybele zauzimaju Adonis i Atargatis, koju su Grci preobrazili u Afroditu. Adonisovu smrt oplakivale su žene sirijskog grada Byblos svake godine s pomahnitalom žalošću, čak ranjavajući same sebe. Konačno je sakriveni lik Adonisa pronađen i prema zemaljskom običaju sahranjen. On je slijedeće godine u proljeće opet oživio.

Mitrini misteriji očito su iranskog podrijetla te su se u 1. stoljeću posl. Kr. na veliko proširili po rimskom carstvu, osobito među vojnicima. Stari indo-arijski bog svijetla Mitra održao se u Iranu pokraj Zaratustrine reforme, da kasnije kao Mithras postane mitski junak, rođen iz stijene, koji hvata i ubija bika iz kojega proističu sve korisne biljke i životinje; zapliće se i u borbu s bogom Suncem, koja se svršava izmirenjem i uzdizanjem Mithrasovim u zaprezi boga Sunca u nebo. Mithrasov se kult odvijao u podzemnim svetištima, mitrejima; sa strane su bila kamena sjedala a sasvim naprijed neka vrst oltarne slike s likom Mithrasa kako ubija bika. Pored ubijanja bika održavala se neka obredna gozba s kruhom i vodom te neko očišćavanje s vodom.

O nekom stvarnom utjecaju misterija na kršćanstvo ne može biti ni govora. Ponajprije već iz nekih općenitih razloga. Tu je prije svega pitanje kronologije. K. Prümm,[11] koga ćemo slijediti kod daljnjih navoda, utvrđuje da se pravo cvjetanje misterija ograničuje na vrijeme od 150 do 300 godine posl. Kr. Jednako bi bilo pogrešno smatrati da je poganska religija u doba rimskih careva već od početka u cjelini bila prožeta jakim misterijskim kultovima. I tu se moraju uzeti velika ograničenja s obzirom na njihovu prostornu i društvenu rasprostranjenost. Tako je npr. Mitrin kult u prvom redu bio religija vojnika, i zato su njegova glavna središta mjesta s vojnim garnizonima, što znači područja na državnoj granici i glavni gradovi. Glavninu domaćeg provincijskog pučanstva istočnjački su bogovi jedva gdje mogli u velikoj mjeri osvojiti, a k tome pravi misteriji tih bogova prema čitavom su duhu bili pristupačni samo manjim skupinama. Posebice na području Palestine u ukorijenjenoj izraelskoj tradiciji nije opstojala nikakva nutarnja otvorenost i pristupačnost za strane religije. Sa strogim monoteizmom, koji je kršćanstvo dijelilo sa starozavjetnom religijom, sama po sebi opstojala je brana prema svemu poganskom, i svaka veća Pavlova poslanica daje o tome otvoreno svjedočanstvo.

Ako želimo pitanje odnosa misterijskih kultova i kršćanstva pogledati u pojedinostima, tada ponajprije moramo uzeti u obzir ove dvije činjenice:

---

10. Cit. po **Ringgren-Ström, Die Religionen der Völker** (Stuttgart 1959), str. 377.
11. N. dj., str. 235—240.

Prvo, kršćanstvo propovijeda povijesnu vijest. Jedan već kroz stoljeća pripravljani Božji zahvat u povijesti je ostvaren. Plan spasenja je već objektivno izvršen i čeka samo da se njegova dobra prenesu ljudima. Nasuprot toj snažnoj povijesnoj vijesti kršćanske nauke stoji tragički mit s umiranjem i uskrisavanjem heroja. Pomoću gnoze on se može uzdići na jednu duhovnu visinu, ali nikad na razinu povijesti.

Drugo, jedna daljnja općenita oznaka kršćanstva jest njegovo javno određenje. Sv. Pavao to uvijek ponovno ističe (2 Kor 3,12; 4,2), a ono se osniva i na samim Isusovim riječima (Mt 10,26s). I u socijalnom pogledu prakršćanske zajednice sa svojom jasno izraženom težnjom za osvajanjem cjelokupnog pučanstva može samo površni promatrač isporediti s tajnim misterijskim društvima.

Kao posebni doprinos misterija kršćanstvu htjelo se pokazati na području nauke o spasenju. Tu ponajprije nema nikakve usporedbe između osobe Bogočovjeka Isusa Krista i misterijskih bogova. Najznačajnije u Kristovu otkupiteljskom djelu jest njegova žrtvena nakana. Nasuprot tome nema nikakve mogućnosti da se patnja i umiranje misterijskih heroja shvati kao žrtva ili barem u nekom širem smislu na dobrobit čovječanstva upravljeno djelovanje. Što se o njima pripovijeda, samo su pasivna doživljavanja.

Još jedno dodirno područje misterija i kršćanstva jesu njihova nadanja i obećanja. No i tu su sličnosti samo na prvi pogled. Misteriji obećavaju kao najveće eshatološko postignuće putovanje na drugi svijet, koje stvarno predstavlja samo doživljaj unutar ovoga svijeta, i već se za vrijeme posvete prethodno iskušava. Kršćanske nade u drugom svijetu nadilaze svako ljudsko poimanje te prethodno doživljavanje prekogrobnog blaženstva u opojnosti nekog zanosa nije neki normalni put spasenja.

Konačno kršćanski posvetni sakramenti su u svojoj biti izvanredno jednostavni. Jedno pranje, pomazanje s polaganjem ruku, gozba: uživanje Gospodnjeg tijela pod prilikama kruha i vina. Motiviranje tih obrednih znakova dano je već u samoj nauci kršćanstva. Pranje je po naravi simbol očišćenja od grešne krivice, negativne strane spasenja. Jednako je polaganje ruku i pomazanje simbol ojačanja snagom Duha Svetoga. Kršćanska obredna gozba u svojoj povezanosti sa žrtvom, koja joj je bitna, jest razumljiva sama po sebi bez ikakvih stranih utjecaja. Sva tri temeljna sakramenta pripadaju već jeruzalemskoj pracrkvi s pretežnom većinom od pokrštenih židova i tako nema mogućnosti za njihovo pogansko podrijetlo.

Problem mogućnosti sinkretističkog postanka kršćanstva jest napokon jedno pitanje cjeline. Nigdje na poganskoj strani ne susrećemo zajednički elemente, koji bi u svojoj cjelini i logičkom jedinstvu sačinjavali kršćansko vjerovanje. S druge strane naučni razvitak starog kršćanstva ne daje ni najmanji utisak naplavljivanja uvijek novih ulomaka misli iz punog, ali kaotičnog kotla. I najveći čarobnjački majstor svijeta nikad ne bi bio u stanju iz takve mješavine neravnomjernih elemenata, kakvu predstavlja poganski sinkretizam, stvoriti sintezu kršćanstva. Pastor Bertrand ovako govori: »Što se mene tiče, moram to reći, ako vjerujem u historijsku realnost Isusovu, to je zato, jer imadem utisak, kad bi imali posla s jednim mitom, kad bi imali posla s jednom tvorevinom kolektivne uobrazilje, našli bismo te razne elemente koji su prispjeli sa sviju strana, od kojih je svaki, rekli bismo, donesen iz jedne sredine primitivne Crkve, našli bismo sve to neiz-

nirane i usklađene. Sve se to temelji ne na vatri dijalektike, nego na vatri života, na vatri jedne žive duše, i nosi odlučni biljeg jedne ličnosti«. Na te riječi dodaje M. Braun: »Drugim riječima, usprkos njihove različnosti oblikom i duhom, evanđelja daju dokaz dubokog organskog jedinstva. To se pravilno može protumačiti samo na jedan način, djelatnošću jedne velike i snažne ličnosti, veće i snažnije od osobe evanđelista, kojima se ona nameće, i koji reproduciraju prema naravi.«[12]

3. BORBA CRKVE PROTIV KULTA PRIRODNIH POJAVA

Kršćanski blagdani nisu naprosto nastavak poganskih svetkovina nego svetkovine imaju sasvim drugi sadržaj, bez poganskog praznovjerja. Ako se na poganskim bogoštovnim mjestima ili na dane njihovih svetkovina uvodio kršćanski kult, to ne znači da su imali jednako značenje. Christian Caminada u svojoj knjizi »Die verzauberten Täler« s podnaslovom »Prehistorijski kultevi i običaji u staroj Reciji«[13] prikazuje borbu crkve protiv poganskih kultova raznih prirodnih pojava. Citirat ćemo neke njegove navode.

Papa Grgur Veliki piše opatu Melitusu, opatu jednog samostana u Engleskoj: »Nakon dugog razmišljanja spoznao sam da je bolje, namjesto da se poganska svetišta uništavaju, pretvoriti ih u kršćanske crkve... naime, nemoguće je te surove naravi s jednim udarcem očistiti od njihovih zabluda. Tko hoće dostići vrh jednog brda, ne penje se u skokovima nego korak po korak«.[14] A opatu Augustinu, koga godine 596. s tridesetdevet drugova šalje u Englesku na obraćenje Engleza, piše s obzirom na poganske hramove: »Ali same idole koji su u njima, razruši, blagoslovi vodu, poškropi u tim svetištima, podigni oltare, relikvije...«.[15] Ostatci poganstva moraju iščeznuti, jer kršćanstvo nema s njim ništa zajedničkog. Koncil u Arlesu 542 godine kaže: »Ako na području nekog biskupa nevjernici ili baklje pale ili časte drveće, izvore ili kamenje, ako to zanemare iskorijeniti, neka znadu da su krivci svetogrđa«.[16]

Millon izvješćuje za područje Bretanje: »Na našim su brdima podignute kapele, križevi pokopani ili nasađeni u menhire. Obljubljena mjesta druidskog kulta, izvori i lugovi, vidjeli su kako se njihove tajne i sljeparije brišu kršćanskom idejom. Iz svetih izvora postaju zdravi izvori, tim što se u zaštitni zid stavio kip Majke Božje ili kojeg sveca. Učinilo se još više; nad samim su izvorima podignuta svetišta, ma kako teška i nepraktična jedna takva gradnja mogla biti. Primjeri za to su u Bretanji još mnogobrojniji«.[17]

Borba crkve s poganskim kultevima dugo je trajala. Caminada donosi ovaj izvještaj: »Kad je biskup iz Bamberga na svom misijskom putovanju godine 1125. došao u Stettin, našao je da se tamo štuje jedno drvo kraj svetoga izvora. Kad je naredio da se drvo uništi, zamolio ga je puk da poštedi drvo; oni nisu htjeli vršiti neko idolopoklonstvo, nego ga zadržati poradi njegove ljepote i njegove prijatne sjene: 'salvare illam, quam salvari ab illa

12. Cit. po **Gorce-Mortier, Histoire générale des religions** (Paris 1952), sv. III., str. 121.
13. Izd. Walter, Olten und Freiburg i. B., str. 325.
14. CAMINADA, n. dj., str. 44.
15. CAMINADA, n dj., str. 44.
16. CAMINADA, n. dj., str. 42.
17. CAMINADA, n. dj., str. 22.

se velle — radije sačuvati drvo, nego se od njega nadati zaštite'...«.[18] A trulanski sabor 681. u svom kanonu LXV govori: »Stari običaj, na mlađake pred kućama i radionicama podizati lomače, luđački nad njima skakati i plesati, zapovijedamo da ubuduće prestane. Tkogod što takva učini ako je klerik neka se svrgne, ako li je laik neka se izopći«.[19]

Rukavina-Mandić kažu: »Kršćanska se crkva dugo i uzaludno borila protiv starih božanstava prirodnih religija. S vremenom je našla rješenje, nadjenuvši im naprosto imena svojih svetaca i pustivši da ih slave u isto vrijeme«.[20] To je u nekim slučajevima istina. Ali ne radi se o nekom logičkom daljnjem razvoju poganskih ideja, nego o sasvim drugim, bitno različitim istinama i nazorima. To nam lijepo osvjetljuje stavljanje blagdana Isusova rođenja na dan 25. prosinca.

U kasnoj antici izbio je snažno kult sunca. Car Aurelijan nakon pobjede nad Palmyrom, kad je uspostavio rimsku vlast nad istokom, podigao je suncu golemi hram na Campus Agrippae sa svečanim zborom »Pontifices Solis« i sjajnom svetkovinom koja se otada slavila na dan 25. prosinca kao Natalis Invicti, jer je tada poslije zimske suncostaje sunce opet dobivalo svoju snagu. Crkva je kao ustuk tom uzdizanju carskog kulta sunca na dan 25. prosinca stavila blagdan Isusova rođenja. Kronograf iz 354. godine za 25. prosinac sačuvao je ovu bilješku:

VIII. Kalendas Januarias Natalis Invicti

VIII. Kalendas Januarias natus Christus in Betlehem Judeae. — Jedan latinski spis iz početka četvrtog stoljeća raspravlja pitanje zimske suncostaje i njezin odnos prema Kristovu rođendanu. Pri koncu se tu kaže o 25. prosinca: »Ali nazivaju (taj dan) i rođendan Nepobjedivoga. Uistinu, tko je tako nepobjediv kao naš Gospodin, koji je nadvladavši smrt pobijedio? Ili što kažu, da je rođendan sunca: on je sunce pravde, o kojem je rekao prorok Malahija: pojavit će se vama, koji se bojite njegova imena, Sunce pravde i spasenje pod krilima njegovim«.[21]

Tako se kršćanstvo borilo s moćnim kultom sunca. Još je sredinom petoga stoljeća papa Leon na Božić morao o tom govoriti svojim vjernicima. On kaže da imade ljudi kojima »ta naša svetkovina nije poštovanja vrijedna toliko zbog Kristova rođenja nego više radi izlaska novoga sunca«, pa nastavlja: »Naime, prije nego stupe u baziliku svetoga apostola Petra koja je posvećena jednome živome i pravome Bogu, popnu se na stepenice, koje vode na uzvisinu gornjega trga, tamo svoje tijelo okrenu prema izlazećem suncu i pognute šije klanjaju se u čast sjajnoga koluta. Mi to žalimo s dubokom boli što to čine djelomice iz zla neznanja, djelomice iz duha poganstva. Iako neki kod toga prije štuju Stvoritelja lijepoga svijetla negoli samo svijetlo, tà koje je samo jedan stvor, ipak se moraju daleko držati i od prividnosti jedne takve religiozne službe. Naime, ako netko koji je ostavio kult bogova takva nešto nađe kod naših, ne će li on taj običaj kao vrijedni dio svoje stare vjere zadržati, tim više što ga on nalazi zajedno kod kršćana i pogana?«. Svoju božićnu homiliju sv. Leon završava himnom ljepoti nebeskih zvijezda koje su ipak samo odraz pravoga svijetla: »Svijetlo nebeskih

18. CAMINADA, n. dj., str. 202.
19. CAMINADA, n. dj., str. 92. s.
20. N. dj., str. 173.
21. Cit. po H. RAHNER, n. dj., str. 192.

tjelesa djeluje na osjetila tvoga tijela, ali čitavim žarom ljubavi tvoje duše obuhvati ono svijetlo, koje obasjava svakoga čovjeka koji dolazi na ovaj svijet!«.[22] Dakle, kršćanstvo je potpuno svjesno bitne razlike između kulta sunca i božanskog sunca pravde Isusa Krista.

Pravi smisao poredbenog religijskog rada iznosi protestantski teolog G. Kittel. U svom predavanju u Uppsali održanom pod naslovom »Povijest religija i prakršćanstvo« (Gütersloh 1942) rekao je: »Nije znak naučnog značenja, nego plitkog dilentatizma, ako se religijsko-povijesni rad iscrpljuje u pokazivanju analogija i sličnosti. Ne u smislu jedne apologetike, nego u smislu duhovnog saznanja vrijedi izreka da religijsko-povjesno istraživanje nema svoj cilj u niveliranju, nego kod ispoređivanja pronaći obrise onoga što je vlastito u religijama. Upoznati bivstvo stvari, konačno pravu suštinu pojedinih religija, a tako i kršćanstva kao religije, jest najdublji smisao religijsko-poredbenog rada u teologiji«.[23] Prema tome ne smije se tražiti bit kršćanstva u nekim vanjskim sličnostima s drugim religijama, a pogotovo ne u nekim praznovjernim običajima.

---

22. Sermo 27, In Nativitate Domini 7, 4 (PL 54, 218 s).
23. Cit. po H. RAHNER, n. dj., str. 32.